

המדביק פת בתנור

גמ' (שבת ד.) "גופא בעי רב ביבי בר אביי הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת או לא התירו. אמר ליה רב אחא בר אביי לרבינא היכי דמי אילימא בשוגג ולא אידכר ליה למאן התירו ולא לאו דאיהדר ואידכר מי מחייב והתנן כל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחלתן שגגה וסופן שגגה אלא במזיד קודם שיבא לידי איסור סקילה מיבעי ליה. אמר רב שילא לעולם בשוגג ולמאן התירו לאחרים. מתקיף לה רב ששת וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך. אלא אמר רב אשי לעולם במזיד ואימא קודם שיבא לידי איסור סקילה. רב אחא בריה דרבא מתני לה בהדיא אמר רב ביבי בר אביי הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה."

והקשו התוס' (ד"ה קודם) "וא"ת מאי בעיא היא זו אם מותר לרדותה פשיטא שלא ישמע לנו אם נאסור לו." וקושיית התוס' אינו מובן, דהלא פשוט שאם יאסור לו מלרדותה יעמיד שליח בית דין לתפסו ולמונעו מלרדות והמדביק ישמע לנו בע"כ. וגם תירוץ הריב"א לקושיא הזאת אינו מובן. "ותי" ריב"א דאם לא התירו לא מיחייב סקילה כיון שמניח מלרדות ע"י מה שאנו אוסרין לו וכן בפסחים בס"פ האשה (צב. ושם) ערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת אלמא לא מיחייב כרת הואיל ורבנן הוא דאסרי ליה למיעבד פסח." ופירוש הגרע"א (בחידושים) שחז"ל פטרו המדביק פת בתנור מכרת דכיון שבא לרדותה ואסרו חכמים הרי הוא אונס. וכן בערל, הזאה, ואיזמל כיון שבא למול או לטהר ואסרו חכמים הרי הוא אונס ופטור מכרת.

וצ"ע שאינו דומה המדביק לערל, הזאה, ואיזמל. שהרי בערל, הזאה, ואיזמל עוד לא נעשה מעשה העבירה עד לאחר שנעשה אנוס מחמת איסור דרבנן. אבל המדביק כבר עשה מעשה העבירה במזיד ואינו נעשה אונס אלא מלעקור את גמר מלאכתו. וכתבה המשנה (קב.) "הזורק ונזכר

מאחר שיצתה מידו קלטה אחר קלטה כלב או שנשרפה פטור זרק לעשות חבורה בין באדם ובין בבהמה ונזכר עד שלא נעשית חבורה פטור. זה הכלל כל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחלתן וסופן שגגה. תחלתן שגגה וסופן זדון תחילתן זדון וסופן שגגה פטורין עד שתהא תחילתן וסופן שגגה. ותמה הירושלמי (פ"א ה"ו) שבשוגג אם זרק ונזכר לפני שנח פטור מן הקרבן אולי גם במזיד אם זרק ועשה תשובה לפני שנח ג"כ יפטור מסקילה. וכתב "כיני מתניתא והזיד וקשיא אילו ירה חץ להרוג בו את הנפש והתרו בו וחזר בו שמא כלום הוא הוי סופך מימר והזיד." כלומר שאם זרק חץ להרוג את האדם והתרו בו וחזר בו ושהרג את האדם היתכן שיפטור אלא ודאי יתחייב מיתה משום רציחתו כיון שעשה מעשה העבירה במזיד אע"פ שגמר העבירה היה באונס.

ועוד הקשה התוס' ישנים על התוס' שאם ממ"נ יפטור מסקילה בין אם יאסר לו לרדות כיון שהוא אונס ובין אם יתיר לו והוא ירדה לפני שיקרמו פניו, א"כ "פשיטא דלא יתירו." כלומר שמוטב שיעמוד איסור דרבנן במקומו ויפטור המדביק מטעם אחר. ותירצו התוס' ישנים "נ"ל דנ"מ אם התירו, דמחייב אם לא ירדה." והגרע"א (חידושים) כתב "לא זכיתי להבין דאטו הקושיא היה דמאי נ"מ הא הנ"מ אם מותר לרדותה אלא דקושייתם דמה"ת יתירו דהא אף אם לא יתירו לא יהיה איסור סקילה כיון דהוא אונס מתקנת דרבנן א"כ מה זה שתירץ דנ"מ אם התירו וכו' דסוף סוף מה מבעי הא ודאי לא התירו וצ"ע."

ואני לא זכיתי להבין קושיית הגרע"א. שתירוץ התוס' ישנים פשוט וברור שאם העמידו חז"ל דבריהם במדביק בשבת יפטור גם את המדביק במזיד שלא שב כיון שהוא ג"כ אונס לרדות א"כ נמצא שלא עונשים על מלאכת אפית פת המודבק כלל. לכן התירו את המדביק ששב לרדות את פתו ויפטור מאיסור סקילה אבל המדביק שעדיין עומד במרדו אין לו שום מונע מלרדות ולכן יתחייב בנפשו.

ובזה ג"כ ניחא שמה שהקשה הקקיון דיונה (הביאו בט"ז סי' רנד) למה לא העמידו דבריהם במקום כרת כאן כמו בערל, הזאה, ואיזמל. ונראה לישב שבערל, הזאה, ואיזמל רק כמה יחידים יפטרו מכרת אבל רוב הפושעים שלא מביאים קרבן פסח יתחייבו כרת. אבל אילו העמידו

דבריהם לא רק המדביק ששב יפטור מכרת אלא כל המדביק פת בשבת אפ' אם עדיין עומד במרדו יפטור.

ועדיין יש להבין תירץ הריב"א למה אם יאסרו חז"ל מלרדות יפטור מכרת הוי סופך מימר והזיד. ונראה לפרש שריב"א סובר שהוא פטור משום שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. וכמו כן איתא בקובץ הערות (סי' ס"ט) שיש ראשונים שסוברים שמי שלובש סדין בציצית בזמן הזה אחר שגזרו שלא להניח ציצית בסדין הרי עקרו המצוה לגמרי. וכיון שאין מצוה בלבישת תכלת על בגד של פשטן כלל הלושב סדין בציצת אפי' יש בהם תכלת לוקה עליו משום שעטנו. וה"ה כאן כיון שחז"ל אמרו שאין לרדות הרי עקרו איסור אפיה בשבת בכגון זה. וכעין זה נמצא בתוס' יבמות (פט: ד"ה כיון) שסברי שעקרו איסור אשת איש במקום עד אחד במיתת הבעל או על פי האשה. ולכן נמצא שריב"א סובר הוא הטעם בערל, הזאה, ואיזמל שפטור מכרת לא מחמת אונס אלא משום שעקרו חכמים דבר תורה בשב ואל תעשה.

אך קושיית התוס' עדיין צ"ב, דהתוס' נקטו שאם לא יתיר המדביק מלרדות לא ישמע לנו והוא יעבור על אסור דרבנן ולא יניח הפת מלאפות כיון שאם יניח יתחייב סקילה. אך מה איכפת לנו אם יניח או לא, הלא יש לב"ד לתפסו ולמונעו מלרדת אע"פ שיתחייב. ועיין באג"מ (או"ח ח"א סי' קטו – קיח) שחידש שמי שעשה מעשה ובגמר המעשה יתחייב מחמתו מיתת בית דין ובא להציל את עצמו מן החיוב מיתה יש לו דין פ"נ ומותר לעבור על איסור אחר כדי להציל את נפשו. לפיכך אפשר לפרש קושיית התוס' פשיטא שאם יאסור לו מלרדות לא ישמע לנו בדין כיון שיש לו טענת פ"נ. וכיון שיש לו טענת פ"נ אסור לב"ד למונעו מלרדות אע"פ שאסור. לכן הקשו התוס' מה נ"מ בין אם התירו איסור רדייה או לא שממ"נ מותר משום פ"נ. ולזה תירץ הריב"א שפשוט שהאיסור הכללי של רדיית הפת אינו עומד נגד פ"נ. אבל קושיית הגמ' היא אם גזרו גזרה חדשה על המדביק פת לאסור לו לרדות הפת אע"פ שהוא בגדר פ"נ. ואם גזרו עליו ואסרו לרדות על זה כתב הריב"א שהוא פטור מכרת כיון שעקרו חז"ל איסור אפיה בשב ואל תעשה.

ואולי יש להביא עוד ראיה לחידוש האג"מ משיטת הרמב"ם (פ"ט שבת ה"ה) והרמב"ן (חידושים ד.). כתב הרמב"ם (פ"ט שבת ה"ה)

”שכח והדביק פת בתנור בשבת ונזכר מותר לו לרדותה קודם שתאפה ויבוא לידי מלאכה.” ויש להקשות איך ידע הרמב”ם שגם בשוכח מותר לרדות הפת. לכאורה מסקנת הסוגיא שרק התיריו לרדות הפת במזיד וקודם שיבא לידי איסור סקילה אבל לא בשוגג כיון שאין חיוב חטאת.

והרמב”ן הוסיף בפירושו הסוגיא ”כבר פירשנו למעלה דהכי קאמר מי מחייב להביא חטאת ממש והתירו לו לרדותה כדי לפטרו מאותו חיוב והא לא מחייב לעולם חטאת כיון דקא מדכר ... ומתרץ לה במזיד ומשום איסור סקילה כדי שלא יתחלל שבת על ידו שהוא איסור סקילה וה”ה לשוגג ואדכר והא דלא מוקי לישנא דמעיקרא ומשום איסור דודאי טפי איסור בשוגג ואידכר משוגג גמור דאי בשוגג בלחוד איבעיא לו ומשום חטאת, לפטרו מחיוב חטאת היא, אלא במזיד איבעיא לן להצילו מאיסור שבת.” ונראה שהרמב”ן בא לומר שבה”א של הגמ’ שאלת רב ביבי בר אבבי היא אם התירו לרדות קודם שיבא לידי חיוב חטאת בפועל אבל במסקנה השאלה היא אם התירו קודם שיבא לידי איסור מלאכה.

וצריך להקשות למה במסקנה אין שאלת רב ביבי בר אבבי אם הדביק במזיד בעדים והתראה האם מותר לרדותה קודם שיבא לידי חיוב סקילה. כלומר שגם בה”א וגם במסקנה השאלה היא האם מותר לרדות קודם שיבא לידי עונש בפועל. ולא היתה לגמ’ לקפוץ ולשאל האם מותר לרדות קודם שיבא לידי איסור בלי שום עונש. ואפשר לומר דפשיטא ליה להש”ס שאם יבא לידי חיוב סקילה ממש (או אפי’ חיוב כרת ממש) מותר לרדות את הפת מפני פ”ג. וא”כ א”א שרב ביבי שאל בכגון זו אלא בהכריח או שאל בשוגג קודם שיבא לידי חיוב חטאת או אפי’ במזיד קודם שבא לידי איסור מלאכה.

ונראה אם אמת דברי האג”מ שכל מי שיתחייב בנפשו מחמת איזה חיוב מיתת בית דין (או כרת) יש מצוה להצילו כמו שיש מצוה להציל את שאר ישראל לכאורה יהיה מותר אפי’ לעבור על איסורי שבת דאורייתא. דכיון שמצוה לעשות מלאכות דאורייתא בשבת להציל חולה שיש בו סכנה יהיה ג”כ מצוה לעשות מלאכות דאורייתא כדי להציל את המדביק. אבל צע”ג מפני שהרז”ה (שם) פירש שאין סברא לומר שידחה מלאכה ממלאכה. כלומר שאין סברא להתיר מלאכה דאורייתא כדי למנוע איסור מלאכה אחרת מלגמור.